

**INTELEKTUALNI KRUG MILOVANA GAVAZZIJA:
DOPISIVANJE S KOLEGAMA IZ SLOVENIJE NA
PRIMJERU PREPISKE S ANGELOSOM BAŠEM OD
1960. DO 1973. GODINE
(PRIJEVOD)**

TIHANA PETROVIĆ LEŠ (0000-0002-7788-564X)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb, Hrvatska
tihana.petrovic-les@hi.t-com.hr

DOI: 10.17234/SEC.30.6

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 30. 8. 2018.
Prihvaćeno: 12. 9. 2018.

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Rad prikazuje dio intelektualnog kruga Milovana Gavazzija i njegovo dopisivanje s kolegama iz Slovenije. Temeljen je na istraživanjima arhivskog gradiva, dijela korespondencije osobnog fonda Milovana Gavazzija u Hrvatskom državnom arhivu, korištenog kao povijesni izvor. Posebna pozornost usmjerena je na prepisku s Angelosom Bašem u razdoblju od 1960. do 1973. godine.

Ključne riječi: *Milovan Gavazzi, Angelos Baš, etnologija i kulturna antropologija, Hrvatska, Slovenija, korespondencija, znanstvena baština, intelektualna povijest*

UVOD

Više puta i u raznim radovima razmatrane su poveznice hrvatske i slovenske etnologije kroz konceptualizaciju područja istraživanja, institucionalnu povijest i međusobne dodire etnologa.¹ U jednom novijem radu Ingrid Slavec Gradišnik pozornost je usmjerila prema dvama profesorima, zagrebačkom Branimiru Brataniću i ljubljanskom Vilku

¹ Poseban doprinos propitivanju odnosa dviju nacionalnih etnologija dale su *Hrvatsko-slovenske etnološke paralele* koje organiziraju Hrvatsko etnološko društvo i Slovensko etnološko društvo od 1981. do danas (s prekidom od 1991. do 2004.) o čemu je pisala Aleksandra Muraj (2006). U ovom broju časopisa čitatelji mogu pročitati više o stoljetnim dodirima i prožimanjima dviju etnologija iz nadahnjujućeg članka I. Slavec Gradišnik naslovljenog “The Ritual of Institution: Fragments of Contiguities between Slovenian and Croatian Ethnology”.

Novaku (Slavec Gradišnik 2012). Slavec Gradišnik prikazala je razdoblje 1950-ih godina kada su se slovenska i hrvatska etnologija bavile odnosima između opće i regionalne, odnosno nacionalne etnologije. Utvrdila je da su oba sveučilišna profesora slijedila suvremene ideje koje su bile dio tadašnjeg koncepta europske etnologije u okviru etnološkog udruženja *Ethnologia Europaeae* (ibid.). U ovom broju časopisa *Studia ethnologica Croatica*, kojim je nastavljeno obilježavanje 90. obljetnice utemeljenja Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju i 80. rođendana prof. dr. Vitomira Belaja, Ingrid Slavec Gradišnik napisala je rad koji stavlja naglasak na važnost komparativnih istraživanja dviju znanstvenih i istraživačkih tradicija i proizvodnju etnološkog znanja kroz dulje razdoblje. U ovom sam radu usmjerila pozornost na pismenu komunikaciju Milovana Gavazzija sa slovenskim etnolozima i etnologinjama. Rad temeljim na istraživanjima arhivskog gradiva, dijela korespondencije osobnog fonda Milovana Gavazzija u Hrvatskom državnom arhivu, koji koristim kao povijesni izvor, uzimajući u obzir subjektivnu prirodu takvog gradiva (Stipančević 2006:115–121; Pleše 2014:38).² Korespondencije su uvijek zanimljive istraživačima, osobito povjesničarima, kao dragocjen izvor podataka i kao odraz nekog vremena. U hrvatskoj etnologiji i kulturnoj

² Potreba za obradom korespondencije Milovana Gavazzija iskristalizirala se još 2012. godine prigodom gostovanja Ingrid Slavec Gradišnik na 3. seminaru u čast Branimiru Brataniću, a u povodu 85. obljetnice osnutka Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju. Tada se razgovaralo o bogatoj korespondenciji Milovana Gavazzija koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu (dalje: HDA) te se zaključilo da je potrebno istraživati dodire između dviju etnologija susjednih zemalja. Ustvrdeno je kako je riječ o ekskluzivnom materijalu, posebice danas kada se dopisivanje vrši kratko, porukama i elektroničkom poštom (Pleše 2014) pa tako možda u bliskoj budućnosti neće biti široko i bogato raspisanih izvora o suradničkim i prijateljskim vezama među članovima akademske zajednice.

Razgovor o potrebi iščitavanja i obrade Gavazzijeve korespondencije s kolegama iz Slovenije, nastavljen je skoro pet godina kasnije, 8. studenoga 2017. godine, u sličnoj prigodi, tijekom dogovora i priprema za međunarodni znanstveni skup u povodu 90. obljetnice Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju i 80. rođendana prof. dr. Vitomira Belaja, naslovljenog “Hrvatska i slovenska etnologija i kulturna antropologija: iskustva, dodiri, prožimanja”. S kolegicom Slavec Gradišnik dogovoren je zajednički rad na korespondenciji, na način da se najprije obave temeljna istraživanja korespondencije Milovana Gavazzija s kolegama i kolegicama iz Slovenije.

antropologiji, interes za korespondencije uočljiv je u manjem broju radova i to kao izvor podataka, povijesni dokument, kako bi se rasvijetlile pojedine teme iz povijesti struke, npr. utemeljenje Odbora i pokretanje *Zbornika za narodni život i običaje*, uloga žena, zapisivačica, u prikupljanju građe u razdoblju konstituiranja etnološke znanosti (Pleše 2014:35–36).

Ovaj je članak zamišljen kao doprinos poznavanju povijesti struke i intelektualne povijesti jer će se promatrati istaknute osobe znanstvenog i obrazovnog života dviju zemalja i dviju struka, na području humanističkih znanosti kojima pripadaju etnologija i kulturna antropologija. Pozornost smo skrenuli na Milovana Gavazzija i na jednu korespondencijsku cjelinu koja je vezana uz dio njegova intelektualnog kruga, profesionalne mreže kolegica i kolega koji su imali važnu ulogu u slovenskoj etnologiji i kulturnoj antropologiji 20. stoljeća, pomoću koje možemo istraživati raznovrsne teme intelektualne povijesti (poput idejnih utjecaja, tj. prijenosa ili razmjene ideje), društvene (položaj intelektualne elite), struke (pitanja spoznajnih/metodoloških promjena ili institucionalne izgradnje). Ovdje je pozornost usmjerena s biografija istaknutih pojedinaca na njihovu intelektualnu poziciju, utjecaje, prožimanja i međusobne utjecaje (Janković 2013:15). Rad je doprinos proširivanju i produbljivanju spoznaja o znanstvenoj baštini obiju zemalja.

U poglavljima koja slijede osvrnut ću se na Milovana Gavazzija i značenje fonda, posebice korespondenciju, te ću se usmjeriti na kvantitativnu i kvalitativnu analizu dijela korespondencije, one s kolegama i kolegicama iz Slovenije. Kako je broj pisama i odgovora s pojedinim korespondentima velik, nakon kvantitativne i kvalitativne analize odabralo se prikazati jedan dio, korespondenciju Milovana Gavazzija s Angelosom Bašem, kao svojevrsnu studiju slučaja.

KORESPONDENCIJA MILOVANA GAVAZZIJA

Tvorac fonda, Milovan Gavazzi (Gospić, 18. ožujka 1895. – Zagreb, 20. siječnja 1992.), završio je studij filozofije i slavistike u Zagrebu i Pragu, a doktorirao 1919. godine iz područja muzikologije (Bezić 1999:53–68). Od 1922. do 1927. godine bio je kustos, a od 1939. do 1941. i ravnatelj u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Od 1927. do umirovljenja 1965. godine

bio je profesor na Odsjeku za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Nakon umirovljenja držao je predavanja i bavio se intenzivno znanstvenim radom. Utemeljio je etnološki znanstveni rad, oblikovao studij etnologije, te potaknuo snimanje etnoloških filmova i etnološku kartografiju. Istraživao je hrvatsku tradicijsku kulturu u južnoslavenskom i slavenskom kontekstu, te u kontekstu europskih naroda. Posebno se bavio istraživanjem praslavenske etnografske baštine. Pratio je relevantnu literaturu na desetak jezika o čemu svjedoči njegova korespondencija ali i osobna biblioteka (Stipančević 2005; Katunar 2006). Bio je član brojnih društava u Hrvatskoj i inozemstvu, radnih zajednica *Alpes orientales* i *Ethnographia Pannonica*, dopisni član Slovenske akademije znanosti i umjetnosti. Sveučilište u Beču dodijelilo je M. Gavazziju 1970. godine Herderovu nagradu kao jednom od uglednika koji njeguje i promiče kulturne odnose između srednjoeuropskih i istočnoeuropskih zemalja te pridonosi očuvanju europske kulturne baštine u skladu s miroljubivim sporazumijevanjem među narodima, a dobio je 1988. godine i Plaketu etnologa svjetskog značenja (Belaj 1992:203–204).

Gavazzijeva pismena komunikacija u vidu pisama (razglednica, dopisnica) i dopisa s kolegama iz Slovenije čuva se kao dio sadržaja korespondencije osobnog fonda Milovana Gavazzija (HR-HDA-1029-7) u Hrvatskom državnom arhivu (Stipančević 2006:115–121). Prikaz sadržaja i značenja korespondencije dao je arhivist, povjesničar i etnolog Mario Stipančević, napominjući da je riječ o jednoj od najbogatijih korespondencija u Hrvatskom državnom arhivu (Stipančević 2005:55–68). Milovan Gavazzi dopisivao se s impozantnim brojem od čak 1358 korespondenata, a sačuvano je 11 900 pisama i odgovora. Prema Stipančeviću, korespondencija je “poprilično kompletna” jer sadrži pismo i koncept odgovora ili čak, dodajemo, kopiju odgovora. Pisma su tipkana strojem, a odgovori, komentari ili nacrti odgovora često su pisani rukom. Gavazzi se dopisivao, osim na materinjem hrvatskom, na njemačkom, engleskom, francuskom, talijanskom, češkom, slovačkom i ruskom. Korespondencija obuhvaća razdoblje od sedamdesetak godina, točnije od 1921. do 1992. godine, do Gavazzijeve smrti (ibid.:59).

GAVAZZIJEVI KORESPONDENTI IZ SLOVENIJE

Među korespondentima iz Slovenije, osim etnologa, zastupljeni su slavisti, povjesničari i jezikoslovci, često su pojedinci bili i etnolozi. Noviji rad o suradnji etnologa i povjesničara otkrio je veze (Gavazzija i Hauptmanna) o problemima upravljanja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali i o tome da su međusobno pratili znanstveni rad (Petrović Leš i Leček 2018).³ U tekstu se neće govoriti o Slovencima rođenjem koji su djelovali i živjeli u Hrvatskoj, npr. o povjesničaru i glazbeniku Janku Barleu s kojim je Gavazzi bio povezan prijateljskim vezama o čemu svjedoče i njihova pisma (Stipančević 2005:60). U daljnjem tekstu bit će prikazana Gavazzijeva korespondencija s institucijama, zatim s osobama, prvo s kolegicama, a onda s kolegama, da bi se na kraju detaljnije prikazalo korespondenciju s Angelosom Bašem.

Komunikacija s institucijama s područja Slovenije

Analiza je pokazala da postoji prepiska sa šest ustanova s područja Slovenije: Ljudskom univerzom iz Maribora i Ljudskim vseučilištem iz Celja, Etnografskim muzejom, Filozofskim fakultetom, Institutom za slovensko narodopisje i Slovenskom akademijom znanosti i umjetnosti. Vjerojatno je da se dio komunikacije odvijao preko Fakulteta jer je u korespondenciji začuđujuće brojčano malo sačuvanih dopisa. Možemo pretpostaviti da je veći dio poslovne korespondencije išao preko Filozofskog fakulteta pa je tamo i arhiviran. S dvije ustanove – Ljudskom univerzom u Mariboru i Ljudskim vseučilištem u Celju – Gavazzi se dopisivao tridesetih godina 20. stoljeća. Ljudska univerza iz Maribora pozvala je Gavazzija da održi predavanje “Iz kultura i života polarnih naroda”. Predavanje je održano uz dijapozitive na projekcijskom aparatu početkom ožujka 1933.

³ Ljudmil Hauptmann (Graz, 1884. – Zagreb, 1968.). Studirao je u Grazu (1902.), profesor je srednjovjekovne povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1926. – 1947.). Bio je dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu akad. god. 1930./31., ljet. sem. 1942./43. i zim. sem. akad. god. 1943./44. Sačuvana je prepiska o Hauptmannovoj ostavci na mjesto dekana. (HR-HDA-1029-7, 449 (Hauptman, Ljudmil)). Da su i povjesničari pratili istraživanja etnologa svjedoči Hauptmannovo pismo, u kojem on žali što zbog bolesti nije mogao doći na balkanološki skup u Münchenu pa nije čuo Gavazzijevo predavanje o hrvatskim (kućnim) zadrugama (vidi: Petrović Leš i Leček 2018).

godine, nakon čega je Gavazzi odmah zahvalio na “nekoliko ugodnih sati” boravka u Mariboru (HR-HDA-1029-7, 753/81). Ljudsko vseučilište u Celju tražilo je održavanje istoga uspješnog i zanimljivog predavanja (HR-HDA-1029-7, 754/81).

Dopisivanje s Etnografskim muzejom u Ljubljani obuhvaća dva pisma od 29. lipnja 1950. i 15. studenoga 1955. godine, a vezano je uz organizacijske poslove časopisa *Slovenski etnograf*: razmjena, honorar za recenzije, a uredništvo naručuje tekst o švicarskoj etnologiji, te zatim govori i o fotografijama predmeta za jednu izložbu u Parizu (HR-HDA-1029-7, 290/70).

Filozofski fakultet u Ljubljani obratio se Gavazziju tek trima sačuvanim pismima i odgovorima (16. studenoga 1965. – 3. svibnja 1968.), a tiču se Gavazzijeva ugovora o radu, te obavijesti o izboru Angelosa Baša u zvanje docenta. Gavazzi se ispričao zbog obveza i kratkog roka od mjeseca dana, te da “uz najbolju volju” ne može pisati ocjenu. Dekan Fakulteta obavještava ga da prihvaćaju razloge i da su umjesto njega u komisiju za izbor u zvanje stavili prof. dr. Bogu Grafenauera i prof. dr. Svetozara Ilešiča (HR-HDA-1029-7, 320/72).

Obljetnički rođendani M. Gavazzija bili su uvijek svečano obilježavani. Tako je sačuvan telegram Inštituta za slovensko narodopisje u povodu njegovog 80. rođendana i Gavazzijev odgovor da se nada budućoj suradnji na obostrano zadovoljstvo (HR-HDA-1029-7, 528/77). Slovenska akademija znanosti i umjetnosti uputila je Gavazziju četiri pisma u razdoblju od 1955. do 1963. godine. Riječ je o jednoj nepersonaliziranoj čestitki za novu godinu bez nadnevka koju je potpisao Janez Milčinski, te obavijestima vezanim uz promociju Milka Matičetova u zvanje doktora. Gavazzi je zapisao na poleđini svoj odgovor Matičetovu da nije u mogućnosti osobni doći na taj čin, ali da mu čestita i želi daljnji uspješan rad pod zasluženom titulom (HR-HDA-1029-7, 1182/91; 9. 12. 1955.). U dvama pismima slijedi Gavazzijeva zamolba da mu se iz Akademijinih zaliha pouzecom, na kućnu adresu, pošalju tri primjerka knjige Antona Melika *Kozolec na Slovenskem* (1931.) (HR-HDA-1029-7, 1182/91; 11. 7. 1957.). Posljednji je dopis Milka Matičetova koji zahvaljuje na poslanom (neimenovanom) rezimeu, te mu daje informacije o kolegama (HR-HDA-1029-7, 1182/91; 9. 4. 1963.)

Nadalje je utvrđeno da je sačuvana prepiska s dvadeset i tri osobe, od toga s pet korespondentica i osamnaest korespondenata. Gavazzi je u komunikaciji pisao hrvatskim jezikom, a njegove kolegice i kolege na jezičnoj mješavini hrvatskoga i srpskoga, te manje na slovenskom jeziku.

Korespondentice iz Slovenije

U vrijeme početaka Gavazzijeve znanstvene i akademske karijere etnološka akademska zajednica bila je mala, a broj žena u akademskim krugovima još manji. Porast broja žena u akademskoj zajednici vidljiviji je u drugoj polovini 20. stoljeća (Potkonjak 2013). Tomu u prilog govore i povijesni podaci o etnološkim institucijama, Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju iz Zagreba i Odjelku za etnologiju in kulturno antropologiju u Ljubljani, kao i etnografskim muzejima u obje države (Belaj 1998; Slavec Gradišnik 2000). Etnološki instituti u obje zemlje razvit će se tek nakon Drugoga svjetskog rata, u Zagrebu 1948. godine (Marks i Lozica 1998), a 1951. u Ljubljani (Slavec Gradišnik 2000:224).

Gavazzi se dopisivao sa slavisticom slovenskog podrijetla Lindom Sadnik-Aitzmüller (1910. – 1998.), tada zaposlenom u Grazu, u tamošnjem sveučilišnom Seminaru za slavensku filologiju. Razmijenjena su dva pisma na dvije stranice, a na poleđini je Gavazzi zapisao i odgovore. Povod zbog kojeg Linda Sadnik-Aitzmüller piše Gavazziju prvo pismo na hrvatskom bila je objava njezine knjige o južnoeuropskim zagonetkama, pa mu i šalje primjerak u znak zahvalnosti na kritičkim primjedbama na rukopis. Gavazzi odmah na njemačkom odgovora zahvalom za pismo i knjigu, ističući važnost teme. Usput koristi prigodu te moli kolegicu da pozdravi profesore Josefa Matla, Hannsa Korena i Leopolda Kretzenbachera što svjedoči da poznaje širok krug kolega u Austriji (HR-HDA-1029-7, 1119/90; 19. 2. 1953.). Iduće sačuvano pismo jest iz 1975. u kojem L. Sadnik-Aitzmüller poziva na suradnju u zborniku posvećenom prof. dr. Josefu Matlu, što je Gavazzi zbog obveza morao odbiti (HR-HDA-1029-7, 1119/90; 15. 1. 1975).

S filologinjom i etnomuzikologinjom Zmagom Kumer (1924. – 2008.), zaposlenom pri Glasbenonarodopisnom inštitutu i Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU (Slavec Gradišnik 2000:323; Ramšak 2004a:270), pismena komunikacija trajala je desetak godina. Razmijenjeno

je devet pisama, te je sačuvano pet koncepata Gavazzijevih odgovora od 1964. do 1974. godine. U to doba Zmaga Kumer bila je angažirana u Slovenskom etnografskom društvu kao tajnica, pa je dopisivanje vezano uz organizaciju Gavazzijeva predavanja o svojim utiscima s godišnjega filmskog festivala koji je osnovan 1959. godine u Firenci pod nazivom Festival dei Popoli. Gavazzi je preko Francuskog instituta iz Zagreba zatražio tri filma (nažalost, nisu navedeni naslovi) s toga festivala koje je kanio prikazati kao ilustraciju uz pozvano predavanje u Ljubljani (HR-HDA-1029-7, 687; 26. 2. 1966.). Drugi dio prepiske posvećen je radu na izradi natuknica za priručnik europskih glazbenih instrumenata, koji je Zmaga Kumer koordinirala sa 12 muzikologa s područja Jugoslavije, a među kojima je bio i Gavazzi. Pisali su za priručnik europskih glazbenih instrumenata zajedničku natuknicu o idiofonim instrumentima, te o sviranju (fućkanju) na lišće (HR-HDA-1029-7, 687/80; 23. 2. i 19. 8. 1967.).

Dvije etnologinje zaposlene pri Slovenskom etnografskom muzeju komuniciraju s Gavazzijem. Jedna od njih je Marija Makarovič (1930.), stručnjakinja za slovensku seljačku nošnju i seljačko gospodarstvo (Slavec Gradišnik 2000:481–482; Ramšak 2004b:306). Sačuvano je samo jedno pismo u kojem Gavazzi suorganizira posjetu “gđe Byhan iz Malbecka” u Ljubljani, pa traži da joj uruči njegovo pismo i bude od pomoći (HR-HDA-1029-7, 767/82; 24. 4. 1965.). Druga je korespondentica bila kustosica Pavla Štrukelj (1921. – 2015.) koja se bavila izvaneuropskim kulturama i Romima u Sloveniji (Slavec Gradišnik 2000:400–401; Ramšak 2004c:617). U kratkom razdoblju, u manje od godine dana, u razdoblju od 1973. do 1974. godine, primjetna je intenzivna komunikacija koja obuhvaća 11 pisama upućenih na Gavazzijevu privatnu adresu i njegova dva koncepta odgovora. U tom je razdoblju Pavla Štrukelj, s adresom Etnološkog društva Jugoslavije, Podružnice za Sloveniju, Ljubljana, koordinirala uredničke poslove na 12. broju časopisa *Etnološki pregled* koji je prolazio urednički postupak od veljače do druge polovine listopada 1974. godine. Gavazzi je kao glavni urednik radio korekture, komentirao broj fotografija i slika, upozoravao na cijenu naklade i broj separata za autore (HR-HDA-1029-7, 1272/92).

Etnologinja Helena Ložar-Podlogar (1942.), suradnica Inštituta za slovensko narodopisje, istraživačica običaja i nastavljačica rada Nike

Kureta (Slavec Gradišnik 2000:499–500; Ramšak i Ravnik 2004:299–300), zastupljena je u Gavazzijevoj korespondenciji s devet pisama. Razmijenjeno je devet pisama s obje strane u razdoblju od skoro desetak godina, od 1968. do 1977. godine. S Helenom Ložar-Podlogar Gavazzi je imao bliskiju, manje službenu komunikaciju, možda jer je njezin stric bio poznati arheolog i etnolog Rajko Ložar, ravnatelj Etnografskog muzeja u Ljubljani. Gavazzi i Ložar dopisuju se u vrijeme rata, od 1942. do 1945. godine, kada je 1945. Ložar zbog političkih razloga morao napustiti Sloveniju (Slavec Gradišnik i Ložar-Podlogar 2005). H. Ložar-Podlogar kao mlađa je kolegica preuzela ulogu posrednice u komunikaciji između Nike Kureta, profesora na Odsjeku za etnologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani Vilka Novaka i Milovana Gavazzija, i u nekim organizacijskim poslovima. Razvidno je da Gavazzi prati razvoj svoje mnogo mlađe kolegice koju osobito cijeni što je vidljivo prema načinu obraćanja (“Vrlo poštovana kolegice”, “Vrlo poštovana gđo Alenka!”), a isto tako dobro pozna međuinstitucijske i međuljudske odnose u Ljubljani; o tome da je odnos prelazio strogo profesionalnu suradnju svjedoči i razmjena osobnih razmišljanja o stanju u struci. Gavazzi na neki način umiruje mlađu kolegicu odgovarajući, na njezine bojazni i nezadovoljstvo, da tu nije riječ samo o “cehovskim manevrima” nego i “od nekih dosta glupo, zadrto, netolerantno i kratkovidno rezanje grane, na kojoj svi sjedimo...”, pa savjetuje: “nema drugo nego: pazienza!” (HR-HDA-1029-7, 741/8; 11. 6. 1977.). H. Ložar-Podlogar najčešće piše pisma i dopise ručno, čak u jednom pismu ističe divljenje koliko radi u poslovima u struci: “Nisam vedela, da držite Vi na ramenih ‘celo Jugoslavijo’.” (HR-HDA-1029-7, 741/8; 7. 6. 1977.). Njezini pozdravi na kraju pisama nisu samo formalni, nego iskazuju prisniji odnos, tim više što svaki put pozdravlja i Gavazzijevu suprugu. Žalila mu se da jedina iz Jugoslavije putuje u Moskvu na konferenciju časopisa *Demos* što se tada prvi put dogodilo (HR-HDA-1029-7, 741/81; 17. 5. 1976.). Posebno će H. Ložar-Podlogar pomoći Gavazziju oko traženja dobre fotografije “belokranjskog turna” koju je trebao kao prilog uz tekst o “kolu na kolu” za spomenicu u čast bugarskog etnologa Hriste Vakarelskog. Gavazzi, zadovoljan kakvoćom fotografija, srdačno na slovenskom uzvraća na završetku pisma: “... pa ostajem sa ‘prav lepa hvala’” (HR-HDA-1029-7, 741/81; 8. i 20. 5. 1976.).

GAVAZZIJEVO DOPISIVANJE S ETNOLOZIMA

Gavazzi se dopisivao s osamnaest kolega etnologa. Korespondenciju možemo prikazati prema dvama formalnim kriterijima: duljini razdoblja u kojem je nastalo dopisivanje, te prema količini, tj. broju razmijenjenih pisama.

Milovan Gavazzi s četvoricom je kolega započeo komunikaciju još u međuratnom razdoblju. Tako je s poznatim filologom, etnografom i slavistom Matijom Murkom (1861. – 1952.) komunicirao od 1926. sve do 1948. godine i razmijenio 62 pisma (HR-HDA-1029-7, 867/84). S etnologom i političarom Nikom Županičem dopisivao se samo tijekom jedne godine, i to 1930. i dobio tri pisma (HR-HDA-1029-7, 1356/92). Sa slavistom i etnologom Vilkom Novakom (1909. – 2003.) započeo se dopisivati 1935. godine i to intenzivno o čemu govori i sačuvanih 478 pisama (HR-HDA-1029-7, 916/85). Korespondencija je prestala zbog Gavazzijeve bolesti, a onda i smrti početkom 1992. godine (Belaj 1992:203–204). S Borisom Orlom započeo je intenzivno dopisivanje 1939. godine koje je potrajalo iduće 23 godine, sve do Orlove smrti 1962. godine. Orel mu je uputio 194 pisma (HR-HDA-1029-7, 936/86).

S Rajkom Ložarom intenzivno je komunicirao tijekom Drugoga svjetskog rata (HR-HDA-1029-7, 742/82). S književnim povjesničarom i etnologom Ivanom Grafenauerom (1880. – 1964.) Gavazzi komunicira u razdoblju od 1942. sve do 1960. godine i razmjenjuje 20 pisama (HR-HDA-1029-7, 398/74).

S nekim kolegama dopisivanje je započeo ubrzo po svršetku Drugoga svjetskog rata, s dvojicom kolega već od 1947. godine. Tako mu je, npr., Niko Kuret odaslao 269 pisama od 1947. do 1981. godine (HR-HDA-1029-7, 693/82), a Franc Kotnik mu je od 1947. do 1960. uputio 44 pisma (HR-HDA-1029-7, 654/72).

S pet kolega započeo je dopisivanje pedesetih godina, kao npr. s antropologom Božom Škerljom (1904. – 1961.) s kojim je razmijenio sedam pisama u razdoblju od 9. travnja 1954. do 6. prosinca 1960. godine (HR-HDA-1029-7, 1263/92). Predmet njihova dopisivanja bila su opsežna istraživanja otoka Suska. Škerlj je tražio od Gavazzija pomoć u prikupljanju literature i uključivanje u istraživanja. Gavazzi je u odgovoru savjetovao talijanske izvore, stariju geografsku literaturu,

te je za suradnicu na projektu preporučio “gđicu Jelku Ribarić”, tada mladu etnologinju, koja je dobro poznavala etnologiju Istre, Primorja i otoka sjevernog Jadrana (HR-HDA-1029-7, 1263/92; 9. 4. 1954.) Sljedeća važna tema njihove komunikacije bio je izbor B. Škerlja 1966. za jugoslavenskog člana u nacionalni odbor “conseil permanent” VI. međunarodnog kongresa u Parizu. Gavazzi je obavijestio Škerlja da su u tom odboru od 1934. godine članovi bili Niko Županič i Aleksandar Gahs. U idućem pismu Škerlj obavještava Gavazzija da je dobio i službenu obavijest da je imenovan članom organizacijskog odbora toga skupa. Predlaže Gavazziju da daju zajednički prijedlog o imenovanju Županiča i Gahsa počasnim članovima stalnog odbora kongresa ili časnog odbora kongresa jer nisu aktivni, a umjesto njih da predlože dva mlađa člana etnologa, ispod 40 godina starosti (HR-HDA-1029-7, 1263/92; 6. 12. 1960.).

Gavazzi je s nekim kolegama, koji nisu bili etnolozi, razmijenio (ili je slučajno sačuvano) samo po jedno pismo, kao npr. s povjesničarom Milkom Kosom pismo datirano 12. travnja 1956. godine (HR-HDA-1029-7, 646/79). Tek jedno pismo i odgovor iz 1970. godine svjedoči o oskudnoj komunikaciji s Božom Račićem (1887. – 1980.), velikim organizatorom, gospodarstvenikom, promicateljem domaćih obrta i nekadašnjim ravnateljem Državnoga središnjeg zavoda za ženski domaći obrt u Ljubljani (Ramšak i Slavec Gradišnik 2004:486). Sačuvano je tek jedno pismo etnologa Slavka Kremenšeka (HR-HDA-1029-7, 669/79).

Zanimljivo je da se u nekim slučajevima Gavazzi dopisivao s očevima, a onda i njihovim sinovima, npr. s Bogom i Ivanom Grafenauerom, slično kao s ocem i sinom iz obitelji Murko. Matija Murko (1861. – 1951.), filolog, književni povjesničar, etnograf, slavist, germanist i urednik (Slavec Gradišnik 2000:126–127; Slavec Gradišnik i Ramšak 2004:342–343), s Gavazzijem se dopisivao od 7. svibnja 1926. do 20. studenoga 1948., te mu je uputio 62 pisma na 63 lista, pri čemu su sačuvana i dva odgovora Milovana Gavazzija (HR-HDA-1029-7, 867/84). Njegov sin, Vladimir Murko (1906. – 1986.), pravnik, istraživač povijesti znanosti, s Gavazzijem se dopisivao nešto manje od desetak godina u razdoblju od 30. srpnja 1953. do 30. studenoga 1962., a sačuvano je 79 pisama i dva odgovora Milovana Gavazzija (HR-HDA-1029-7, 868/84).

Iz ovoga kratkog pregleda može se naslutiti istraživački potencijal korespondencije za kvantitativnu i kvalitativnu analizu komunikacije (ritam, intenzitet, smjerovi, teme...). Potreba daljnjega kvalitativnog istraživanja postaje još jasnija iz izabranog primjera u nastavku.

DOPISIVANJE MILOVANA GAVAZZIJA I ANGELOSA BAŠA

Za ovaj rad detaljnije je analizirano dopisivanje s jednim korespondentom, i to s Angelosom Bašem – odabir je bio slučajan. Baš je prvi korespondent po abecednom redu, a količina pisama spada u srednje opsežnu korespondenciju koja je mogla biti obrađena u primjerenom vremenskom roku. Sadržajno obuhvaća 68 pisama na 71 listu i 11 koncepata odgovora Milovana Gavazzija (HR-HDA-1029-7, 65/66). Prije analize korespondencije potrebno je navesti nekoliko biografskih napomena o Angelosu Bašu.

Angelos Baš (Tabor, 24. kolovoza 1926. – Ljubljana, 25. kolovoza 2008.) diplomirao je 1951. na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, a 1959. doktorirao s disertacijom *Noša na slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*. Od 1950. do 1963. bio je kustos Gradskog muzeja u Ljubljani, zatim u Slovenskom etnografskom muzeju, a od 1979. bio je zaposlenik pri Inštitutu za slovensko narodopisje pri Slovenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Godine 1969. imenovan je docentom na ljubljanskom Filozofskom fakultetu, zatim 1978. izvanrednim, a od 1984. redovitim profesorom. Bavio se povijesnom etnologijom, koristeći arhivske izvore. Kao stipendist Humboltove zaklade boravio je u Tübingenu i Münchenu (1968. – 1970., 1982., 1987. i 1992.). Zanimala ga je materijalna kultura, uglavnom odijevanje. Objavio je tristotinjak radova i knjiga (Slavec Gradišnik 2000:283–286; Ramšak 2004d:24–25; Godina Golija 2013).

KORESPONDENCIJA BAŠ – GAVAZZI

Dopisivanje između Gavazzija i Baša trajalo je 13 godina, od 1960. do 1973. godine, u razdoblju njihove suradnje tijekom obnašanja funkcija u Etnološkom društvu Jugoslavije. Sačuvana su Baševa pisma Gavazziju, i Gavazzijevi koncepti odgovora ili kopije odgovora tipkane strojem. Dopisivali su se, osim pismima, razglednicama i dopisnicama. U ovom korespondencijskom odnosu osobe su bile i pisci i čitatelji, dapače situacija

je posebno zanimljiva jer je Gavazzi svoje odgovore zapisao na poledini primljenog pisma ili prilagao kopiju tipkanog odgovora (Pleše 2014:49). Razvidno je, prema datumima slanja i primitaka, da su pisma između Ljubljane i Zagreba putovala brzo, svega dan ili dva. U hitnim slučajevima, pisanom komunikacijom dogovarali su se telefonski pozivi.

Najčešća uvodna i zaključna obraćanja A. Baša jesu: “Mnogo poštovani družo profesore!”, “Vaš odani Angelos Baš”. Gavazzi mlađeg kolegu oslovljava: “Poštovani g. doktore!”, a potpisuje se: “Ostajem s pozdravom i poštovanjem”. Počeli su se dopisivati kad je Baš imao 34 godine i upravo je tada dobio mjesto u struci, u Etnografskom muzeju u Ljubljani, a Gavazzi je tada već šezdesetpetogodišnjak sa zavidnom znanstvenom karijerom i velikim svjetskim ugledom.

O ČEMU SU SE DOPISIVALI BAŠ I GAVAZZI?

Tematski smo sadržaj pisama mogli podijeliti u dvije grupe: a) stručna i osobna pitanja, b) teme vezane uz Etnološko društvo Jugoslavije osnovano 1958. godine, odnosno njihovo članstvo u upravnom odboru i uredništvu strukovnog časopisa *Etnološki pregled* (Novak 1958:212–214). Gavazzi je u razdoblju od 1959. do 1978. godine bio glavni urednik *Etnološkog pregleda* (Židov 2004:123).

OSOBNNA I STRUČNA PITANJA

Angelos Baš često obavještava Gavazzija o obiteljskim prilikama, problemima u stručnom napredovanju, stipendijama, te raspravlja i traži stručnu pomoć i mišljenje u pisanju radova.

Dio dopisivanja odnosi se na Gavazzijevo mišljenje oko članka o nošnji Slovenaca u 16. stoljeću A. Baša pripremanog za tisak u *Etnološkom pregledu*.⁴ Baš moli Gavazzija da i on, kao glavni redaktor i urednik, da svoje mišljenje nakon što je Miljenko Filipović ocijenio članak “dobrim i korisnim”, te moli za jezične savjete. Gavazzijev je odgovor uslijedio tek krajem listopada ispričavši se zbog svoje zauzetosti pripremama za put u

⁴ Objavljen pod naslovom: Baš, A. 1960. “Staleški okviri u nošnji 16. stoleća kod Slovenaca”. *Etnološki pregled*, vol. 2:41–62.

Berlin, što je vidljivo na poledini Baševa pisma (HR-HDA-1029-7, 65/66; 23. 8. 1960.).

U srpnju 1961. Baš šalje pismo u kojem traži Gavazzijevo mišljenje o tekstu predavanja koje je održao na savjetovanju u Čačku, s obzirom na to da je Filipović tekst preporučio za tisak i nudi suradnju. Raspravljaju o problemu podjele i definiranja kulture, te o mogućem naslovu Baševa rada koji se dvoumi između “Uz istoriografski karakter etnologije” ili pak “Uz pitanja o istorijskoj etnologiji” (HR-HDA-1029-7, 65/66; 11. 7. 1961.).⁵ No, povrat rukopisa još dulje vrijeme nije uslijedio jer se Gavazzi ispričao svojim obvezama na Fakultetu i uređivanjem *Etnološkog pregleda*, te je konačno u srpnju 1962. Baš uzvratilo Gavazziju pismo s odgovorima na njegove komentare. Baš se zalaže da etnologija svojim istraživanjima obuhvati sve društvene slojeve i klase, a Gavazzi mu u odgovoru šalje opsežan komentar na njegove navode, te ga poziva da razmisli i možda da zajedno prodiskutiraju (HR-HDA-1029-7, 65/66; 3. 7. i 20. 7. 1962.).

Baš će također redovito obavještavati Gavazzija o svojim pripremama i odlascima na godišnje odmore, privatnim problemima, zdravlju oca Franje (koji je u proljeće 1963. imao srčani udar te se odmarao u Zapužama), a onda i o konačnom zaposlenju u struci (HR-HDA-1029-7, 65/66; 26. 7. 1963.). A prema Baševim pismima razvidno je da je i Gavazzi tih godina provodio “ferije” u Zapužama (HR-HDA-1029-7, 26. 7. 1963.). Piše o odlascima na stipendije, kao npr. na tromjesečnu stipendiju Herderova instituta u Marburgu u Njemačkoj na prijelazu iz 1962. u 1963. godinu (HR-HDA-1029-7, 65/66; 7. 11. 1962.), kamo će se ponovno uputiti u proljeće 1964. godine. Odmah po dolasku u Marburg Baš će se Gavazziju javiti razglednicom koju će supotpisati Ingeborg Weber (HR-HDA-1029-7, 65/66; 21. 4. 1964.).⁶ Po povratku u Ljubljano odmah se javlja Gavazziju i detaljno opisuje svoj boravak radi prikupljanja komparativnog gradiva

⁵ Objavljen pod naslovom: Baš, A. 1963. “O istorijskom karakteru etnologije”. *Etnološki pregled*, vol. 5:5–22.

⁶ Ingeborg Weber-Kellermann (Berlin, 26. lipnja 1918. – Marburg, 12. lipnja 1993.). Njemačka etnologinja koja je djelovala kao sveučilišna profesorica u Marburgu (1968. – 1985.). Bavila se razvojem etnologije kao empirijske znanosti o društvu, a posebice odnosom njemačke etnologije, germanistike i sociologije. Proučavala je tradicijske oblike obitelji, božićne običaje, život žene u 19. stoljeću i život seljaka u 19. stoljeću, djecu i

za dopunu disertacije prigodom kojeg je posjetio dr. Hansa Mosera u Münchenu, te tadašnju docenticu I. Weber Kellerman i profesora Gerharda Heilfurtha u Marburgu. Prilikom posjeta pozvao ih na sudjelovanje na savjetovanju na Pohorju, pa traži od Gavazzija savjet kako ih pozvati: “preko sekretarijata (što ja lično smatram velikim rizikom) ili pak možda Vi lično uputite dva poziva u Marburg” (HR-HDA-1029-7, 65/66; 9. 5. 1964.).

ETNOLOŠKO DRUŠTVO JUGOSLAVIJE I *ETNOLOŠKI PREGLED*

Važna tema u korespondenciji između Baša i Gavazzija jesu brojna pitanja u svezi s radom u Etnološkom društvu Jugoslavije.⁷ Godine 1961. sjednica upravnog odbora EDJ-a trebala je biti održana u Zagrebu, a na sastanak su trebali doći A. Baš i B. Orel. Dogovarajući termin sastanka, Baš obavještava Gavazzija o Orlovu produžetku ljetovanja na Rabu, nakon kojeg je odmah po povratku s “čitavom ekipom svog muzeja” planirao odlazak na terenska istraživanja (HR-HDA-1029-7, 20. i 24. 7. 1961.). No, već polovinom kolovoza Baš obavještava Gavazzija da je “direktor dr. Orel” pušten iz bolnice, te da ga je posjetio i obavijestio o zaključcima sjednice upravnog odbora. Jedno od osnovnih pitanja koje su razmatrali jest problem upravnog odbora i problemi organizacije tadašnjih skupova, zvanih *savjetovanja*, u raznim dijelovima i gradovima tadašnje Jugoslavije (Čulinović-Konstantinović 1963; Rajković-Orepić 1970).

Kroz dopisivanje se protezalo i važno pitanje organizacije savjetovanja na Pohorju 1964. godine. S organizacijom toga događanja bilo je više problema, financijskih i organizacijskih. Zato je Gavazzi dvojio treba li

djetinjstvo, dječje pjesme, interetničke odnose i dr., a ostavila je i autobiografske zapise (https://en.wikipedia.org/wiki/Ingeborg_Weber-Kellermann; pristup 26. 8. 2018.). U međuraću je terenski, za potrebe disertacije, istraživala Nijemce u Hrvatskoj, osobito selo Josipovac. Disertacija je objavljena 1942. godine. Vidi: Ritig-Beljak 1998.

⁷ *Etnološko društvo Jugoslavije* (dalje: EDJ) osnovano je 1957. godine u Beogradu. Hrvatsko etnološko društvo osnovano je 31. siječnja 1959. kao prvo republičko društvo, ogranak. EDJ je organizirao stručne sastanke pod nazivom *savjetovanja*, svaki put u drugoj republici. Organizirao je i zajedničke projekte, od kojih se kao najveći izdvaja *Etnološki atlas Jugoslavije*. Posljednji kongres organiziralo je Hrvatsko etnološko društvo u Zadru 1989. godine. Vidi: Novak 1958.

pozvati Mosera i I. Weber na čemu je dulje vremena Baš već inzistirao. Tešku ekonomsku situaciju Društva u istom pismu Gavazzi naglašava informacijom dobivenom od tadašnjeg blagajnika da Društvo financijski loše stoji, čak “kritično” (HR-HDA-1029-7, 65/66; 12. 5. 1964.)

Zatim su se pojavili novi problemi koji su došli do Baša oko organizacije skupa na Pohorju. Nametnulo se pitanje treba li odgoditi savjetovanje zbog “zaokupljenosti najpozvanijih učesnika kongresom u Moskvi”, te nedostatka sredstava za organizaciju, zbog čega su stigle samo prijave domaćih referata, etnologa iz Slovenije. Baš, vidno zabrinut, piše Gavazziju: “Mi smo tu poduzeli kod vlasti niz mera i bili dobro primljeni te smo postigli u tome dobre rezultate. Kako sad da sve to otkážemo? Zašto se toga niko nije ranije setio?” (HR-HDA-1029-7; 9. 3. 1964.). Pri tome Baš razmišlja o uključivanju studenata u rad savjetovanja. Vidno zabrinutom mlađem kolegi, Gavazzi je krajem rujna odgovorio: “A što se tiče tatarskih vijesti o odgodi savjetovanja (o čemu mi ni do sada nije inače ništa došlo do ušiju) također sam, sa začuđenjem pisao u Beograd.” (HR-HDA-1029-7, 65/66; 25. 9. 1964.).

Napokon, nakon očitih napetosti, nedostatka sredstava i organizacijskih problema, VII. savjetovanje Etnološkog društva Jugoslavije na Pohorju održano je u razdoblju od 6. do 10. listopada 1964. godine, ali bez sudjelovanja stranih gostiju koje je Baš pozvao. U izvješću o tom događanju, tada mladi hrvatski etnolog Josip Milićević zabilježio je da su na savjetovanju sudjelovali mlađi etnolozi u većem broju, te da se raspravljalo o mogućnostima zapošljavanja, malim plaćama i neriješenim stambenim pitanjima. Raspravljalo se i o metodološkim pitanjima, a otvorene su i neke nove teme, poput potrebe istraživanja radničkog folkloru i izlaganja etnološke građe u muzejima (Milićević 1965:237–238).

Kada je riječ o uredništvu časopisa *Etnološki pregled*, razlučuju se problemi oko pripreme pojedinih brojeva: organizacijska pitanja, teškoće u pripremi, tiskarske greške, nedostatak sredstava.⁸ Godine 1968. raspravljaju

⁸ *Etnološki pregled* (1959. – 1990.) jest godišnjak i glavna etnološka revija Etnološkog društva Jugoslavije, glasilo Saveza etnoloških društava Jugoslavije koje je izlazilo u Beogradu. U časopisu su objavljivani radovi najvažnijih etnologa s područja Jugoslavije kako za komunikaciju i upoznavanje stručnjaka na području Jugoslavije tako i za upoznavanje inozemne stručne publike, sa suvremenom teorijom i metodologijom. Od 1988. *Etnološki pregled* izlazio je samo na engleskom jeziku. M. Gavazzi bio je urednik od 1959. do 1978. godine. Vidi: Židov 2004:123.

o problemima uredništva *Etnološkog pregleda* jer je izvršni odbor EDJ-a zaključio da je “stanje zabrinjavajuće”. Gavazzi je bio spriječen sudjelovati zbog poslova, dr. Rajko Nikolić, direktor Vojvođanskog muzeja iz Novog Sada, doživio je nesreću, a dr. Miljenko Filipović, profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu, iznenada je umro. Gavazzi se prihvatio posla i zajedno s tajnicom uredništva priredio konačno broj časopisa kako bi bio objavljen do savjetovanja u Zenici (HR-HDA-1029-7, 65/66; 19. 12. 1968.).

Osim prikupljanja radova, raspravljalo se o drugim raznim pitanjima, kao o prikazima, npr. o tome kako je razgovarao s prof. Novakom da Gavazzi prikaže disertaciju dr. Milka Matičetova za *Etnološki pregled*, te pitanje tko bi mogao pisati nekrologe, npr. predlaže mogućnost da prof. Novak napiše nekrolog dr. Orlu (HR-HDA-1029-7, 65/66; 28. 11. 1962.).

PORUKE IZMEĐU REDAKA

Opća politička situacija iščitava se iz dviju obavijesti o odlasku A. Baša na vojne vježbe koje remete planove o sudjelovanju na skupu: “Ako neću ići na vojnu vežbu, kakva izgleda situacija u Sloveniji, doći ću na savetovanje u Čačak, pa očekujem tamo od Vas primedbe o svom poslanom radu.” (HR-HDA-1029-7, 65/66; 23. 8. 1960.), ili u pripremi radova: “Vrativši se noćas sa vojne vežbe (gde sam proveo vreme od 15. o. m.), zatekao sam kod kuće vašu kartu...”, te se obvezuje ostati tijekom kolovoza u Ljubljani pa će raditi na priložima za Vršac (HR-HDA-1029-7, 65/66; 31. 7. 1967.).

No, naziru se i neki problemi koji upućuju na dublje političke probleme u državi koji su se prelijevali i na odnose unutar Etnološkog društva Jugoslavije; razvidno je to u pismima koja se odnose na 1968. i 1972. godinu.

Godine 1968. Gavazzi piše Bašu o prisilama da objave u *Etnološkom pregledu* rad Dušana Drljače o muzejima na otvorenom koji je loše ocijenjen kao disertacija.⁹ Ispostavilo se da je Republički fond za

⁹ Drljača, D. 1980. “Problemi i perspektive stvaranja etno-parkova u Srbiji”. *Etnološke sveske*, vol. 2:40–43. Dušan Drljača, etnolog, znanstveni savjetnik, radio je kao kustos u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Od 1960. godine radi u Etnografskom institutu gdje je vodio potprojekt “Srbi van Srbije – u dijaspori i nacionalne manjine u Srbiji”. Uz

unapređenje kulturnih djelatnosti Socijalističke Republike Srbije dodijelio znatna sredstva za objavu toga rada kao posebnog broja *Etnološkog pregleda* pa piše : “Dosta mi je mučno, da su za tu svrhu dobivena posve vezana namjenska sredstva, a za *Etnološki pregled* još ništa nema – stalno se odvlači odluka...” (HR-HDA-1029-7; 22. 2. 1968.). Kako je rad pristigao uredništvu, ipak imenovani recenzenti Filipović i Gavazzi nakon pomnog su pregleda dali negativnu ocjenu “zbog znatnih nedostataka, nepotpunosti i posve krivih informacija” (HR-HDA-1029-7; 25. 3. 1968.). Baš u odgovoru Gavazziju iznosi bojazan da bi negativna ocjena rada zbog utjecaja D. Drljače i “nekih njegovih” mogla imati utjecaja na novčanu potporu časopisu (HR-HDA-1029-7, 65/66; 27. 3. 1968.).

Godine 1969. etnolozi iz Slovenije nisu sudjelovali na savjetovanju u Zenici, možda zbog otpora tadašnjem državnom centralizmu i položaju Slovenije u federaciji koji započinje poznatom “cestnom aferom”.¹⁰ U pitanju je, očito, bio tihi otpor koji je Gavazzi detektirao, i piše Bašu: “... što se tiče odsustva (potpunoga – izuzevši V. Belaja iz Ptuja) članova Etnološkog društva Jugoslavije iz Slovenije na savjetovanju u Zenici trebalo bi se doista o tome zamisliti” (HR-HDA-1029-7, 65/66; 19. 12. 1969.).¹¹

Sedamdesetih godina osjećaju se političke napetosti u Jugoslaviji, posebice zbog hrvatskog proljeća i postavljanja nacionalnih pitanja. Angelos Baš vraća komentare na pripremu “ulcinjskog sveska” *Etnološkog pregleda* te komentira jedan naslov koji sadrži pojam Jugoslaven jer je tu bila riječ o “velikosrpskom shvaćanju” pojma (HR-HDA-1029-7,

migracije, bavio se pitanjima migracija stanovništva, problemima ugroženih naselja, etničkim grupama i nacionalnim manjinama (Poljaci, Židovi, Talijani, Rusini i drugi), etnološkim filmom, etno-parkovima i drugim pitanjima. Od 1994. godine redovni je profesor Sveučilišta u Banjoj Luci. Objavio je knjigu *Kolonizacija i život Poljaka u jugoslovenskim zemljama* (Vlahović [s. a.], “Prof. dr Dušan Drljača”).

¹⁰ *Cestna afera*, https://sl.wikipedia.org/wiki/Cestna_afera (pristup 26. 8. 2018.).

¹¹ Prema fotoalbumu savjetovanja u Zenici, opremljenom ne samo fotografijama nego i programom skupa i svih drugih događanja, razvidno je da nisu sudjelovali slovenski etnolozi. Fotoalbum je na dar dobio Milovan Gavazzi, predsjednik Etnološkog društva Jugoslavije, od organizatora Muzeja grada Zenice i direktora Fikreta Ibarahimpašića. Fotoalbum XI. savjetovanja etnologa Jugoslavije, 1. – 4. 10. 1969. u Zenici, Arhiv Hrvatskoga etnološkog društva. Više o programu skupa i referatima vidi u: Rajković-Orepić 1970.

65/66; 3. 4. 1972.). Gavazzi žurno odgovara pišući da se slaže s njegovim “interpretacijama i objekcijama”, ali drži da ne smiju mijenjati naslov pod kojim je držan referat, pogotovo jer autor može reći da je mislio na “državljanke Jugoslavije” pa zato predlaže da stave opasku uz naslov i tako se ograde od mogućih prigovora (HR-HDA-1029-7, 65/66; 6. 4. 1972.).¹² U odgovoru se vidi Gavazzijevo iskustvo političkog balansiranja u vrijeme kada je u Hrvatskoj i drugdje krenula represivna reakcija na nacionalna istupanja.

ZAKLJUČAK

U radu je kvantitativno i kvalitativno obrađen dio korespondencije Milovana Gavazzija s kolegicama i kolegama iz Slovenije. Pokazalo se da je Gavazzijev intelektualni krug obuhvaćao niz značajnih slovenskih etnologa i etnologinja različitih generacija u razdoblju od 1926. do 1991. godine. Zbog opsežnosti arhivskog gradiva pozornost je usmjerena samo na analizu i kontekstualizaciju suradničke i prijateljske komunikacije između M. Gavazzija i A. Baša u razdoblju od 1960. do 1973. godine. Ova je korespondencija bila predmetom istraživanja kao povijesni dokument, kao pomoćno sredstvo, u osvjetljavanju aktivnosti i prijepora jednog razdoblja u razvoju discipline nakon Drugoga svjetskog rata. To je bilo razdoblje kada su Hrvatska i Slovenija bile “dvije susjedne i prijateljske republike” u okviru prvo Federativne Narodne Republike Jugoslavije, pa zatim od 1963. godine u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

U dopisivanju je razvidan odnos između starijeg i mlađeg kolege, članova akademske zajednice iz iste struke, kako se moglo i očekivati, pomalo na distanci, ali i pun obostranog povjerenja. Mlađi kolega,

¹² Riječ je o članku mr. sc. Radomira Rakića iz Beograda s naslovom “Kumstvo pravoslavnih Jugoslovena kao socijalno-strukturalni oblik” održanom na XII. savjetovanju etnologa Jugoslavije i VIII. redovnoj skupštini u Ulcinju, od 18. do 21. listopada 1971. (program skupa HR-HDA-1029-7; 6.2.3.1.1.1., kutija 32). Tekst je otisnut pod gotovo istim naslovom: Rakić, Radimir D. 1972. “Kumstvo u pravoslavnih Jugoslovena kao socijalno-strukturalni oblik”. *Etnološki pregled*, vol. 10:105–115. S napomenom: “Prilog je kao referat, iz razumljivih razloga, čitan u skraćenom obliku. Tako je i ovde izostavljen povećí odsek u prvom delu rada o istorijskom kontinuitetu kumstva i o socijalno-kulturnoj strukturi i ideološkoj nadgradnji kumstva.”

Angelos Baš, iznosi često starijem kolegi, ali i očevu poznaniku, privatne probleme (bolesti, smrti, selidbe, putovanja) i događanja u struci (vlastita i napredovanja drugih kolega, skupovi i događanja). Uočavaju se teorijske rasprave i rasprave o novim temama i pristupima stručnim problemima i pomacima u struci koji se počinju događati u to vrijeme, posebice u Sloveniji (Slavec Gradišnik 2000:283–286). Putovanja obojice korespondenata u inozemstvo na skupove govore o otvaranju bivše države, ali i otvaranju struke širem europskom i svjetskom kontekstu. Suradnja između Gavazzija i Baša odvijala se na dvije razine, u okviru upravnog odbora Etnološkog društva Jugoslavije, zatim na suradnji u izdavačkom odboru časopisa *Etnološki pregled* kojem je Gavazzi bio glavnim urednikom od 1959. do 1978. godine. Razvidna je uloga tadašnje politike na znanstvenu djelatnost, kao i strategije dvojice kolega u održavanju znanstvene razine i korektnih kolegijalnih odnosa. Iz pisama se naziru ekonomski problemi i napeta politička situacija 1960-ih, naročito politička situacija u svijetu i tadašnjoj Jugoslaviji 1968. godine (Radelić 2006:329–378). U razdoblju od 1968./69. do 1972. i u struci se odražavaju politički pokreti, tj. otpor sustavu, nacionalni pokreti, pitanja jezika i identiteta, gospodarskih problema pa i represivna reakcija komunističkog vrha (ibid.:379–433) što se odražava na etnologiju, posebice slovensku i hrvatsku, u okviru Etnološkog društva Jugoslavije kao i na izdavačku djelatnost društvenog časopisa *Etnološki pregled*. U postupcima i komentarima nazire se Gavazzijeva suzdržanost i oprez, što nije ni čudo s obzirom na njegova prethodna iskustva življenja i bavljenja znanošću u Kraljevini Jugoslaviji i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Gavazzija možemo, prema nekim podjelama i definicijama pojma intelektualac, odrediti kao Gramscijeva “tradicionalnog intelektualca” jer smo u jednom ranijem tekstu utvrdili da je kao intelektualac pružao pasivan otpor prema vladajućoj ideologiji u međuraću zadržavajući svoju poziciju samostalnom i nezavisnom u kontinuitetu bez obzira na društvene promjene (Janković 2013:26; Leček i Petrović Leš 2011).

Ostaju, za dalji prikaz i analizu, dijelovi Gavazzijeve korespondencije koje zbog opsega ovdje nismo analizirali, a to su dopisivanja s Nikom Kuretom, Milkom Matičetovim, Matijom i Vladimirom Murkom, Borisom Orlom, te posebno s Vilkom Novakom. Ovim istraživanjem daje se doprinos i poticaj istraživanjima povijesti hrvatske i slovenske etnologije u razdoblju druge polovine 20. stoljeća, položaja nacionalnih etnologija

i pojedinaca, posebice Milovana Gavazzija, što nije bilo predmetom posebnih istraživanja, unutar krovne strukovne udruge Etnološkog društva Jugoslavije od osnutka 1957. do 1991. godine.

Slika 1: Članovi Hrvatskoga etnološkog društva na Savjetovanju Etnološkog društva Jugoslavije, Pohorje, 1964. godine: 1. red s lijeva na desno (sjede): Paula Gabrić, Zdenka Lechner, Aleksandra Muraj, Olgica Lastrić, Ivanka Bakrač; 2. red u sredini: Branimir Bratanić, krajnje s desne strane: Ilda Vidović Begonja, Nada Gjetvaj. Ostale osobe i autor fotografije nepoznati. (Arhiv Hrvatskoga etnološkog društva)

LITERATURA I IZVORI

- BELAJ, Vitomir. 1992. "In memoriam: prof. dr. Milovan Gavazzi". *Etnološka tribina*, vol. 22/no. 15:203–204. <https://hrcak.srce.hr/80678>
- BELAJ, Vitomir. 1998. "Povijest etnološke misli u Hrvata: zreli plodovi". U *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb: Matica hrvatska, 353–356.
- BEZIĆ, Jerko. 1999. "Die musikethnologische Tätigkeit Milovan Gavazzis". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 7–8:53–68. <https://hrcak.srce.hr/59853>
- "Cestna afera". 2018. *Wikipedia*. https://sl.wikipedia.org/wiki/Cestna_afera (pristup 26. 8. 2018.).
- ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, Vesna. 1963. "Savjetovanje Etnološkog društva Jugoslavije". *Narodna umjetnost*, vol. 1:144–148. <https://hrcak.srce.hr/34318>
- GODINA GOLJJA, Maja. [2013]. "Baš, Angelos (1926–2008)". *Slovenska biografija*. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017170/> (pristup 14. 3. 2018.).
- "Ingeborg Weber-Kellermann". 2018. *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Ingeborg_Weber-Kellermann (pristup 26. 8. 2018.).
- JANKOVIĆ, Branimir. 2013. "Prema historiji intelektualaca i intelektualnoj historiji". U *Intelektualna historija*, prir. Branimir Janković. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 11–77.
- KATUNAR, Ljubica. 2006. "Knjižnica Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 18:95–97. <https://hrcak.srce.hr/17523>
- LEČEK, Suzana i Tihana PETROVIĆ LEŠ. 2011. "Država i znanost: jugoslavenstvo na III. slavenskom kongresu geografa i etnografa 1930. godine". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 23:149–182. <https://hrcak.srce.hr/74745>
- MARKS, Ljiljana i Ivan LOZICA. 1998. "Finitis decem lustris. Pola stoljeća folklorističkih (filoloških, etnoteatroloških i njima srodnih) istraživanja u Institutu za etnologiju i folkloristiku". *Narodna umjetnost*, vol. 35/1:73–110. <https://hrcak.srce.hr/41400>
- MILIĆEVIĆ, Josip. 1965. "Sedmo savjetovanje Etnološkog društva Jugoslavije (Pohorje, 6-10. X 1964.)". *Narodna umjetnost*, vol. 3:237–238. <https://hrcak.srce.hr/35579>
- MURAJ, Aleksandra. 2006. "Slovinci i Hrvati u posljednjem desetljeću života u Jugoslaviji. 'Hrvatsko-slovenske etnološke paralele 1981–1991'". In *Slovinci na Hrvaškem – dediščina in sedanjost*, ur. Katalin Munda Hirnök i Mojca Ravnik. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 89–93.
- NOVAK, Vilko. 1958. "Etnološko društvo Jugoslavije". *Slovenski etnograf*, vol. 11:212–214. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GLNK4NAD>
- PETROVIĆ LEŠ, Tihana i Suzana LEČEK. [2018]. "Od sluškinje filologije do prijateljice povijesti: veze studija povijesti i studija etnologije od 1927. do danas". U *Zbornik znanstvenog skupa Sveučilišna nastava povijesti u Hrvatskoj – tradicija, današnje stanje, perspektive, povodom 140. godišnjice početka rada povijesnih katedri*

- Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 28–29. XI. 2014.* Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 215–227. (u tisku).
- PLEŠE, Iva. 2014. *Pismo, poruka, mejl: etnografija korespondencije*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- POTKONJAK, Sanja. 2013. "In Women's Arms: Croatian Ethnology Between 1945 and 1990". U *The Anthropological Field on the Margins of Europe: 1945-1991*, ur. Aleksandar Bošković i Chris Hann. Zürich: LIT, 237–257.
- RADELIĆ, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest i Školska knjiga.
- RAJKOVIĆ-OREPIĆ, Zora. 1970. "XI savjetovanje etnologa Jugoslavije i VI godišnja skupština Etnološkog društva Jugoslavije (Zenica, 1–4. X 1969)". *Narodna umjetnost*, vol. 7:252–255. <https://hrcak.srce.hr/39412>
- RAMŠAK, Mojca. 2004a. "Kumer, Zmaga". U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 270.
- RAMŠAK, Mojca. 2004b. "Makarovič, Marija". U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 306.
- RAMŠAK, Mojca. 2004c. "Štrukelj, Pavla". U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 617.
- RAMŠAK, Mojca. 2004d. "Baš, Angelos". U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 24–25.
- RAMŠAK, Mojca i Mojca RAVNIK. 2004. "Ložar-Podlogar, Helena". U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 299–300.
- RAMŠAK, Mojca i Ingrid SLAVEC GRADIŠNIK. 2004. "Račić, Božo". U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 486.
- RITIG-BELJAK, Nives. 1998. "Josipovac (Josefsdorf) davno slavonsko djelovanje Ingeborg Weber-Kellermann". *Etnološka tribina*, vol. 28/no. 21:121–128. <https://hrcak.srce.hr/80814>
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2000. *Etnologija na Slovenskem. Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2012. "Ethnologia Europaea in Croatia and Slovenia: Branimir Bratanić (1910–1986) and Vilko Novak (1909–2003)". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 24:7–30. <https://hrcak.srce.hr/93964>
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid i Helena LOŽAR-PODLOGAR, ur. 2005. *Pretrgane korenine: sledi življenja in dela Rajka Ložarja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid i Mojca RAMŠAK. 2004. "Murko, Matija". U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 342–343.

- STIPANČEVIĆ, Mario. 2005. “Korespondencija Milovana Gavazzija u Hrvatskom državnom arhivu”. *Arhivski vjesnik*, vol. 48:55–68. <https://hrcak.srce.hr/7067>
- STIPANČEVIĆ, Mario. 2006. “Ostavština Milovana Gavazzija u Hrvatskom državnom arhivu”. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 18:115–121. <https://hrcak.srce.hr/17525>
- VLAHOVIĆ, Breda. [s. a.]. “Istraživači i službenici Etnografskog instituta SANU” – “Prof. dr Dušan Drljača”. *Projekat Rastko*. https://www.rastko.rs/antropologija/spomenica_ei/bvlahovic-ljudi.html (pristup 10. 9. 2018.).
- ŽIDOV, Nevenka. 2004. “Etnološki pregled”. U *Slovenski etnološki leksikon*, ur. Angelos Baš et al. Ljubljana: Mladinska knjiga, 123.

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV (HDA):

- STIPANČEVIĆ, Mario. 2007. Osobni fond Milovana Gavazzija, HR-HDA-1029. Analitički inventar. Zagreb: Hrvatski državni arhiv (rkp.) HR-HDA-1029-

7. Osobni fond Milovan Gavazzi. Korespondencija

63. Baš, Angelos. Kutija 66.
92. Bezljaj, France. Kutija 66.
290. Etnografski muzej u Ljubljani. Kutija 70.
320. Filozofski fakultet u Ljubljani. Kutija 72.
398. Grafenauer, Ivan. Kutija 74.
399. Grafenauer, Bogo. Kutija 74.
528. Inštitut za slovensko narodopisje. Kutija 76.
646. Kos, Milko. Kutija 79.
654. Kotnik, Franc. Kutija 79.
669. Kremenšek, Slavko. Kutija 79.
684. Kuhar, Boris. Kutija 80.
687. Kumer, Zmaga. Kutija 80.
693. Kuret, Niko. Kutija 82.
741. Ložar Podlogar, Helena. Kutija 82.
742. Ložar, Rajko. Kutija 82.
753. Ljudska univerza v Mariboru. Kutija 82.
754. Ljudsko vzeučilište v Celju. Kutija 82.

767. Makarovič, Marija. Kutija 82.
812. Matičetov, Milko. Kutija 83.
867. Murko, Matija. Kutija 84.
868. Murko, Vladimir. Kutija 84.
916. Novak, Vilko. Kutija 85.
936. Orel, Boris. Kutija 86.
1048. Račić, Božo. Kutija 88.
1119. Sadnik-Aitzmüller, Linda. Kutija 90.
1182. Slovenska akademija znanosti i umjetnosti. Kutija 91.
1183. Slovenski etnografski muzej. Kutija 91.
1272. Štrukelj, Pavla. Kutija 98.
1263. Škerlj, Božo. Kutija 92.
1356. Županič, Niko. Kutija 92.

Hrvatsko etnološko društvo – arhiv:

Fotoalbum XI savjetovanje etnologa Jugoslavije, 1. – 4. X. 1959., Zenica.

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)